

Polonistyka zintegrowana
Red. Kazimierz Ożóg i Jolanta Pasterska
Rzeszów 2000

Teoria dydaktyki polonistycznej znacznie wzbogaciła się w ciągu ostatnich lat dzięki cennym publikacjom, jakie ukazują się z okazji jubileuszy wybitnych jej twórców. Po księgach dla uczczenia prof. Bożeny Chrzastowskiej¹ i prof. Zenona Urygi² ukazała się obszerna publikacja jubileuszowa poświęcona prof. Henrykowi Kurczabowi³ w czterdziestolecie pracy naukowej, równie bogata i wszechstronna jak poprzednie. A zapewne wkrótce należy spodziewać się kolejnych ksiąg pamiątkowych, planowanych już przez następne ośrodki akademickie.

Próba scharakteryzowania tak obszernego tomu, jaki stanowi *Polonistyka zintegrowana*, wydaje się zadaniem dość trudnym, zważywszy że zamieszczono w nim ponad trzydzieści artykułów, w tym piętnaście rozpraw, podejmujących różnorakie problemy z wielu poddyscyplin dydaktyki polonistycznej, często pograniczne (dydaktyka literatury, kultury i języka), w głównej mierze dotyczące teorii i praktyki nauczania integrującego, oraz jedenaście — z dziedziny literaturoznawstwa. Zakres tematów i problemów jest zatem szeroki, niełatwy do ogarnięcia, podobnie jak rozległe są obszary szkolnej polonistyki.

Księga została zbudowana kłamrowo. W części pierwszej wyeksponowano — zgodnie z charakterem publikacji — sylwetkę Jubilata. Tu zamieszczono trzy szkice: Kazimierza Ożoga i Jolanty Pasterskiej, czyli redaktorów tomu,

¹ *Konteksty polonistycznej edukacji*. Red. M. Kwiatkowska-Ratajczak i S. Wyślouch. Poznań 1998, s. 413.

² *Z uczniem pośrodku. Podmiotowa dydaktyka literatury, języka, kultury*. Red. Z. Budrewicz i M. Jędrychowska. Kraków 1999, s. 391.

³ *Polonistyka zintegrowana*. Red. K. Ożóg i J. Pasterska. Rzeszów 2000, s. 354.

oraz obszerną charakterystykę Henryka Kurczaba jako dydaktyka i autora przewodników metodycznych, opracowaną przez Mieczysława Łojka. Rozprawy wstępne prezentują zatem działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną Jubilata, tom zaś zamykają *Tabula Gratulatoria* oraz wykaz dorobku naukowego, ujęty w układzie chronologicznym.

Trafny tytuł tomu wyraźnie eksponuje jedną z podstawowych zasad szkolnej polonistyki, czyli integrację, co stanowi zarazem — oprócz prac literaturoznawczych — główny nurt badań H. Kurczaba, którego zainteresowania naukowe sytuują się na pograniczu dydaktyki języka, literatury i kultury (sztuki). Co więcej, problematyka integracji tych działów w edukacji polonistycznej wiąże się w świadomości nauczycieli polonistów i metodyków akademickich jednoznacznie z nazwiskiem rzeszowskiego profesora, uważanego — zwłaszcza od momentu publikacji książki *Nauczanie integrujące języka polskiego w szkole ogólnokształcącej* (1979) — za znawcę tych zagadnień. Warto w tym miejscu podkreślić, że postulat integracji edukacyjnej wysunął badacz w swych pracach także pod adresem kształcenia nauczycieli polonistów (książka pt. *Scalanie treści kształcenia w przygotowaniu zawodowym nauczyciela polonisty* — 1993), co — zwłaszcza wobec wąskich specjalizacji uniwersyteckich, przy jednoczesnych wymogach i oczekiwaniach reformowanej szkoły, postrzegającej przedmiot „język polski” oraz polonistę w szerokim wymiarze humanistycznym (nauczanie blokowe, ścieżki międzyprzedmiotowe itp.) — nabiera szczególnego znaczenia.

Drugą część książki otwierają cztery rozprawy, wyraźnie korespondujące z głównym nurtem badań Henryka Kurczaba. Janusz Plisiecki pisze o *Ideji humanistyki zintegrowanej*, podkreślając wagę nauczania scalającego w kształceniu literackim i kulturalnym uczniów oraz akcentując tym samym związki różnych sztuk oraz ich funkcję wychowawczą. Halina Wiśniewska (*Nauczanie integrujące na lekcjach języka polskiego*) analizuje pojęcie integracji, wskazując zarazem na rolę działań integracyjnych we współczesnej nam szkole oraz na czynniki dezintegrujące nauczanie, a Franciszek Nowak zajmuje się problemem integracji w nauczaniu ortografii, dokumentując wywód licznymi przykładami konkretnych ćwiczeń i zestawieniami tabelarycznymi. Tę pierwszą podgrupę artykułów zamyka rozprawa Edwarda Biłosa *O użyteczności pojęcia „nauczanie integrujące” w edukacji regionalnej*, która stanowi zarazem pomost do wypowiedzi Heleny Synowiec, znawczyni problematyki regionalnej i gwary śląskiej, na temat *Tradycji regionalnych w śląskich czasopismach szkolnych*. Warto w tym miejscu podkreślić, że postulat kształcenia regionalnego jako element wychowania obywatelskiego zaznaczał się wyraźnie w międzywojennych programach nauczania i podręcznikach szkolnych. Z tych samych względów zajmuje szczególne miejsce we współczesnych nam propozycjach programowych dla reformowanej szkoły, toteż podjęcie tej tematyki wydaje się w pełni zasadne.

Pozostałe szkice, zamieszczone w części metodycznej, w mniejszym lub większym stopniu dotyczą problematyki nauczania integrującego, nachylają się bądź to w kierunku teorii, bądź praktyki, ale z reguły skupione są wokół jednego z działów przedmiotu „język polski” lub też jednej strategii edukacyjnej. I tak sprawności językowej uczniów dotyczą następujące artykuły: Edwarda Polańskiego, autora licznych słowników ortograficznych i znawcy dydaktyki ortografii z Uniwersytetu Śląskiego, na temat *Typów uchybień uczniów w organizacji tekstu wypracowań*, Henryki Kaczorowskiej *O potrzebie intensyfikacji ćwiczeń słownikowo-frazeologicznych w szkole. Z badań nad słownictwem uczniów klas VIII* oraz opolskiego badacza dydaktyki ćwiczeń w mówieniu i pisaniu Józefa Bara *Ćwiczenia z zakresu nauki języka i nauki o języku — gramatyki w klasach IV—VIII*.

Problematykę z zakresu dydaktyki literatury i kultury podjęło kilku autorów, m.in. Barbara Myrdzik w rozprawie *O roli tradycji w szkolnym dialogu z tekstami literackimi*. Badaczka osadza swój obszerny i wnikliwy wywód w hermeneutycznej koncepcji H. G. Gadamera, nie ogranicza się jednak wyłącznie do rozważań teoretycznych, ale dla argumentacji przywołuje konkretne sytuacje lekcyjne i doprowadza do konkluzji, że „jeśli szkoła nie nauczy młodego człowieka rozumienia tradycji pisanej, pozostaną tylko milczące pomniki historii”⁴. W dziale tym zwraca uwagę oryginalny szkic Stanisława Bortnowskiego, utrzymany w charakterystycznym dla tego autora tonie, zatytułowany: *O pożytkach z krzesła płynących. (Scenariusze polonistycznych działań integracyjnych)*, w którym zostały zaprezentowane gry poetyckie i malarskie... z krzesłem. Jest to — posługując się stwierdzeniem zaczerpniętym z artykułu — swoisty „hymn na cześć wyobraźni”, bez której uczeń nie jest w stanie otworzyć się na poezję, zwłaszcza współczesną.

W kręgu dydaktyki literatury i kultury mieszczą się też kolejne rozprawy, w których podjęto wiele kwestii, a więc: problematykę wychowania (Marii Dudzik: *Nauczanie wychowujące języka polskiego w moim rozumieniu i realizacji*, oraz Urszuli Kopeć: *„Kochać to ufać, [...] Razem iść drogą długą i czystą”. Jak Justyna Orzelska i Jan Bohatyrowicz rozumieją pojęcie miłości*), zagadnienie związków literatury z malarstwem (Dorota Karkut: *Malarskie inspiracje lekcji polonistycznych*), problemy analizy recytacyjnej (Maria Wolan: *Analiza recytacyjna utworu literackiego*) oraz edukacji medialnej w kształceniu polonistycznym (Wojciech Pelczar: *Edukacja medialna w procesie kształcenia polonistycznego — perspektywy i zagrożenia*).

Tematyka podjęta w przywołanych szkicach wskazuje na wielowymiarowość i złożoność szkolnej polonistyki oraz konieczność działań integracyj-

⁴ Ibidem, s. 112.

nych, które winny stanowić oczywistą zasadę organizacji pracy nauczyciela i uczniów. Zamieszczone w tomie rozprawy o charakterze metodycznym, opracowane w większości przez wybitnych dydaktyków polonistycznych, dotyczą wielu kwestii szczegółowych, prezentując nie tylko różnorodne opcje badawcze, ale tworząc swoiste kompendium wiedzy z tego zakresu. Wobec braku całościowych podręczników akademickich może być ono niezwykle przydatne w kształceniu przyszłych nauczycieli polonistów na potrzeby reformowanej szkoły, a niewątpliwie okaże się też pomocne czynnym nauczycielom, którzy na co dzień borykają się z licznymi kłopotami metodycznymi i materiałowymi w trudnej współcześnie rzeczywistości szkolnej.

Odrębną część omawianej książki stanowią rozprawy z zakresu literaturoznawstwa, ale jest to odrębność pozorna, co najmniej z dwóch względów. Po pierwsze dlatego, że nie może być mowy o jakiegokolwiek dydaktyce szczegółowej w oderwaniu od wiedzy macierzystej, która w zasadniczy sposób ową dydaktykę kształtuje. Po drugie — każdy proces edukacji literackiej uczniów wymaga oparcia się na naukach literaturoznawczych i wykorzystania współczesnego stanu wiedzy o dziele, twórcy, konwencji, elementach procesu historycznoliterackiego itp. I właśnie tej wiedzy, w jej unowocześnionym kształcie, dostarczają autorzy artykułów zamieszczonych w trzeciej części charakteryzowanej publikacji.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w głównej mierze zostały poddane refleksji naukowej kanoniczne teksty szkolne oraz ci pisarze, którzy — mimo zmieniających się wymogów nowych programów nauczania do reformowanej szkoły — mają w nich zapewnione trwałe miejsce. Wokół jednego z najtrudniejszych w odbiorze uczniowskim tekstów, jakim jest *Nie-boska komedia* Zygmunta Krasińskiego, koncentrują się cenne rozważania analityczno-interpretacyjne znawcy literatury romantycznej Mieczysława Inglota (*Uwagi nad obrazem rewolucji w „Nie-boskiej komedii” Zygmunta Krasińskiego*). Inne rozprawy dotyczą takich autorów „szkolnych”, jak: Aleksander Fredro (*Tadeusz Półchłopek: Despi rytualizacja nietoperza literatury w komedii Aleksandra Fredry „Nowy Don Kichot”*), Adam Asnyk (Antoni Baczewski: *Człowiek wobec natury w cyklu sonetów Adama Asnyka „Morskie Oko”*), Eliza Orzeszkowa (Elżbieta Kozłowska: *Natura a problematyka egzystencji człowieka — na przykładzie „Bene nati” Elizy Orzeszkowej*), Kazimierz Wierzyński (Zbigniew Andres: *Ku katastrofizmowi. O „Pieśniach fanatycznych” Kazimierza Wierzyńskiego*), Józef Łobodowski (Alicja Jakubowska-Ożóg: *Józef Łobodowski — „Rozmowa nocna”. Próba interpretacji*).

Trzeba jednakże zaraz dodać, iż błędne byłoby mniemanie, że szkolne treści programowe wyznaczają autorom kierunek refleksji naukowej i że — podejmując określone tematy — ulegali oni wyłącznie względom pragma-

tycznym. Tak nie jest. Wiele miejsca bowiem zajmują w rozprawach rozważania teoretyczne — taką problematykę podjęli na przykład: Piotr Żbikowski (*Kilka luźnych uwag o kategorii poetyckiego geniuszu*) i Danuta Hejda (*Znaczenie kubizmu dla poszukiwań estetycznych awangardy krakowskiej*). Dwa inne szkice (Gustawa Ostasza: *Zdrój wody żywej. O poemacie Emila Granata „Rozmowa z Matką”*, i Elżbiety Mazur: *Inspiracje muzyczne w „Portrecie przestrzennym” Emila Granata*) wprowadzają z kolei do księgi klimat regionalny, gdyż autorzy poświęcają je mało znanemu rzeszowskiemu poecie Emilowi Granatowi (1928—1992), o którym czytamy w docieklwym szkicu analityczno-interpretacyjnym G. Ostasza: „Był poetą z prawdziwego zdarzenia. Nie zabiegał o rozgłos. Wystarczała mu sława cicha.”⁵

Część literaturoznawczą i zarazem cały tom zamyka bardzo obszerna, niezwykle nowatorska i zajmująca rozprawa Czesława Kłaka pt. *W stronę dziennika*. Badacz — na tle rozważań teoretycznych — poddaje tu oglądowi dzienniki Witolda Gombrowicza, Leopolda Tyrmanda, Gustawa Herlinga Grudzińskiego (*Dziennik pisany nocą*) i Józefa Czapskiego, a zatem dokonuje analizy tej odmiany gatunkowej, która obok literatury fikcjonalnej coraz wyraźniej zaznacza swoją obecność jako *novum* lekturowe w programach nauczania. Może zatem stanowić cenną pomoc analityczno-interpretacyjną zarówno dla nauczycieli, jak i dla studentów polonistyki oraz uczniów.

Nie sposób też nie zauważyć, że przedmiotem naukowych rozważań uczyniono w części literaturoznawczej wszystkie rodzaje literackie, tj. dramat, lirykę, epikę oraz literaturę faktu (dziennik), co nie jest bez znaczenia z perspektywy szkolnej.

I na koniec warto zwrócić uwagę na interesującą okładkę omawianego tomu. Zamieszczone na niej winiety akcentują integracyjny wymiar polonistyki szkolnej i wprowadzają w rozległe obszary przedmiotu „język polski”, który postrzegany był zawsze jako ogniskujący wiedzę, jednakże dzisiaj — wobec wymogów reformowanej szkoły — sytuuje się szczególnie w szerokiej perspektywie humanistycznej, gdyż stykają się w nim nie tylko elementy tradycji i współczesności, literatury i historii, kultury i sztuki, wiedzy o języku i sprawności w zakresie języka pisanego i mówionego, ale też problemy edukacji ekologicznej, regionalnej, czytelnicznej, medialnej itp. (tzw. ścieżki międzyprzedmiotowe). Zawartość prezentowanego tomu — co zrozumiałe — wskazuje na znacznie więcej tych odniesień i możliwości nauczania integrującego, niż sugeruje grafika okładki, każdy bowiem ze znanych i cenionych autorów zamieszczonych w tomie rozpraw nie tylko reprezentuje konkretny ośrodek akademicki, ale wnosi do tej zbiorowej księgi część własnych

⁵ Ibidem, s. 283.

badan i własnej refleksji naukowej. Nadaje to publikacji dodatkowy wymiar integracyjny. Z tego też względu *Polonistyka zintegrowana* jest nie tylko okazjonalną księgą ku czci uczonego w uznaniu jego zasług dla nauki i szkoły, ale z pewnością zyska trwałe miejsce w literaturze przedmiotu ze względu na znaczący wkład w rozwój teorii dydaktyki polonistycznej oraz literaturoznawstwa.

Zofia Adamczykowa